

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ „ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ – СКОПЈЕ

UDK 34

ISSN 0583

ГОДИШНИК

НА ПРАВНИОТ ФАКУЛТЕТ
„ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ ВО СКОПЈЕ

ANNUAIRE

DE LA FACULTÉ DE DROIT
„IUSTINIANUS PRIMUS“ DE SKOPJE

ВО ЧЕСТ НА
ЉИЉАНА СПИРОВИЌ-ТРПЕНОВСКА

Скопје 2013

ТОИ
49

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
I. UNIVERSIT "ST CYRILLE ET METHODE" – SKOPJE

ГОДИШНИК
НА ПРАВНИОТ ФАКУЛТЕТ
„ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ ВО СКОПЈЕ

ГОДИШНИК	ТОМ 49	СКОПЈЕ	СКОПЈЕ
2013			

ANNUAIRE
DE LA FACULTE DE DROIT
"JUSTINIANUS PRIMUS" DE SKOPJE

Главен и одговорен уредник:
проф. д-р. Дејан Мишковик

Уредвачки одбор:

проф. д-р Арсен Јаневски (Р. Македонија)
проф. д-р Родна Живковска (Р. Македонија)
проф. д-р Раданка Давовиќ Анастасовска (Р. Македонија)
проф. д-р Дејан Мишковик (Р. Македонија)
проф. д-р Зоран Рашовиќ (Црна Гора)
проф. д-р Наташа Стојановиќ (Р. Србија)
проф. д-р Слободан Планов (Р. Србија)
проф. д-р Ирена Мајсторовиќ (Р. Хрватска)
проф. д-р Владимир Петров (Р. Бугарија)
проф. д-р Кристиен Јесеи Хоист (Р. Германија)

Секретар:

доц. д-р. Ангел Ристов

Правен факултет „Јустинијан Први“,
ул. „Тоне Делчев“ 96 1000 Скопје, Република Македонија

Годишник на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје, објавен во чест на
проф. д-р Љиљана Спиrowиќ-Трпеновска

Печати: АКАДЕМСКИ ПЕЧАТ
Тираж: 200

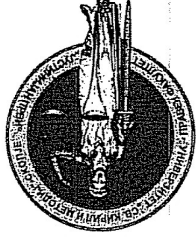
УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ „ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ – СКОПЈЕ

ГОДИШНИК

НА ПРАВНИОТ ФАКУЛТЕТ
„ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ ВО СКОПЈЕ

ANNUAIRE

DE LA FACULTE DE DROIT
"JUSTINIANUS PRIMUS" DE SKOPJE

ВО ЧЕСТ НА
ПРОФ. Д-Р ЉИЉАНА СПИROWИЌ-ТРПЕНOWСКА

Скопје 2013

Дејан Донеv*

ИДЕЈАТА И ПОТРЕБИТОСТА ОД ЕТИКА НА ГРИЖАТА КАКО ЕТИКА НА ОДГОВОРНОСТА

УДК:179.9:316.613.5
1.01 Изворна научна статија

1. КОНТЕКСТУАЛНО ВОВЕДУВАЊЕ

Изменетата суштина на човековото дејствување, неговите моќи, сили и проектирани цели, како и актуелните и потенцијални последици од неговото дејствување, радикално ги менуваат и суштината и задачите на неговите етички размисли и дејствувања. Со тоа, на етиката ѝ е наметната една нова, никогаш ни во сон замислена димензија, а тоа е одговорноста, особено сфатена како водење грижа за изборот на постапките кои ги презема човекот, за изборот на целите коишто си ги поставува, како и за можните последици од неговото дејствување. Тоа е така затоа што тој, доколку сака да има поквалитетен живот, мора за него и да се грижи, а за што е нужна негова поголема грижлива концентрација во разрешување на проблемите, имање **грижа**, која претставува сосредоточување врз обврските за тие да бидат извршени како што треба.

Во современиот свет, грижата за општите тешки проблеми и за маката на сите луѓе, ја изразија женските етичари, т.е. етичарки, меѓу кои прва беше Рејчел Карсон, иницијаторот на современата еколошка и биоетичка свест и акција, преку нејзиното дело од 1962 година „Замолчана пролет“, преку кое Карсон поттикна нов дух во размислувањето и во постапувањето кај луѓето, сходно кои тие треба да ги согледаат негативностите од своето дејствување и да покажат вистинска, ефективна грижа во/за животот и однесувањето. Станува збор за едно историско дело на новата етика на грижата, кое предупредува дека со неразумното однесување на луѓето во биосферата може да се дојде до самоистребување.

2. ПОЈАВАТА НА ЖЕНСКАТА ЕТИКА

Паралелно со идеите на Рејчел Карсон, веќе и конкретно се појави еден нов етички феномен т.н. **женска етика**,¹ согласно која сега во моралот се

* Дејан Донеv, Ph.D., доц. д-р на Институтот за новинарство, медиуми и комуникации по предметот „Етика во новинарството 1“, како и на мастер програмите на Институтот за новинарство, медиуми и комуникации и на мастерите на Политички студии при Правниот факултет „Јустинијан Први“ – Скопје.

Теооријата на оваа нова етика, која разидувајќи се од својот учител Лоренс Колеџер,⁷ ја постави Керол Џилиган во своето влијателно дело „Во разликата: психолошкиот развој и женскиот развој“⁸; покажува и докажува дека се во право сите оние кои се обидуваат да докажат дека жените, по правина, различно расудуваат за моралните прашања од мажите и дека е погрешно, имено, Џилиган својот етички пристап го образложува не само преку доготашната специфичност на женската позиција во човечките односи туку и многу повеќе со тоа што „самите жени мислат за себе дека се способни да поможат тријача“. Во овој контекст, согласно дотогашната традиција за местото на жената во човечките односи, акцентот е ставен на правилата и на принципите, што според Џилиган, а две години подоцна, и според Нел Нолдинг,¹¹ е погрешно разбирање на моралот, кое е присилно, согласно традицијата, решено да го претстави моралното расудување на жените и да заснова типично машки модел на морално резонирање како стандард врз основа на кој за жените се суди како за инфериорни, наместо да укажува на она што е дистинктивно и типично за женското морално мислење.

Оваа нејзина теза, во правото изразена низ една од трите школи на моралната феминистичка правна мисла, т.е. низ културниот феминизам, како теорија на *различен глас*, настојува да ја потенцира културната разлика помеѓу женското и машкото битие, разликата во нивните вредносни стојалшта, што треба да биде уважена и во правото. Со други зборови, како краен резултат на основата на заложбите на оваа теорија е дека традиционалниот концепт на морално резонирање врз жените од страна на мажите е, всушност, најстарниот овозможет облик на доминација.

⁷ Впрочем, доминирањето врз жените од страна на мажите е, всушност, најстарниот овозможет облик на доминација.

⁸ Сузана Симоновска и Џенко Скарловски, *Етика и родот*, Филозофски факултет, Скопје, 2010, стр. 88.

⁹ Carol Gilligan, *In a different voice: Psychological theory and women's development*, Harvard University Press, Cambridge, 1982.

¹⁰ Ископните на работата на Керол Џилиган беше испитувањето на делото на Лоренс Колеџер за моралниот развој на децата, каде во делот за дефинирање и реализирање на највисокиот степен на морален развој постои определена спорност во однос на употребата на специфичната морална рамка на расудување согласно која моралните дилеми се решаваат преку повикнување на правила и принципи, логички одлуки во поглед на приоритетите и во светлото на претходните прифакана на тие правила и принципи, а не согласно потребата за посредување преку комуникацијата во односите.

¹¹ Nell Noddings, *Carrying a feminine approach to ethics and education*, University of California Press, Berkeley, 1984.

3. ЏИЛИГАН И СОВРЕМЕНИЕТО

Џе во домашната сфера со помош на етичко-политичките рестрикции,⁷ Но, современите теории ги отфрлаја ваквите традиционални сфаќања во однос на природата погрешеност на жените; би се рекло дека „се обидуваат да ги отфрлат овие сексистички, елитистички и родови обрасци“⁸.

Џејан Лонеџ: Идејата и потребноста од етика на пријата како етика на одговорноста

вредуваат и се развиваат оние димензии на разбирањето на Лобротото и на исправното постапување за кои се верува дека ѝ припаѓаат на „женската при-

родот“² Тој се роди поради тријача во однос на оние насилни и рушителски по-следици кои се јавуваат во човечкиот живот и на планетата од дејствата во кои главна доминираат мажите – војната, политиката и капиталистичката економска доминација, што во некои современи, феминистички размислувања беше поврзано со сфаќањето дека големите број атресии и рушителство се блиску поврзани со природата на „машкоста“ и машката психа. Како што наведува Џин Џимшоу, „ваквите верувања за природата на маскулинитетот и за деструктивната природа на машката сфера на дејствување понекогаш се поврзуваат со есенцијалистичките сфаќања за машката и женската природа“⁴ Како експатентен пример за ова е делото на Мери Дејли „Пол/Екологија: За метаetikата на разликата“⁵ од 1978 година, каде постои интен-ција на ситот пуштош, кој се изразил во човечкиот живот и планетата, да се гледа како на неиздиференциран резултат од непроменливата природа на машката психа и тој да се зема како еден од начините на кои и самите жени биле „колонијализирани“, т.е. преку машката доминација и бруталност. Наспроти овој пуштош се наоѓа визијата за нерасипаната женска психа, која гласно на Феникс, може да настане од пенелта од културата на мажите и да го спаси светот, визија поткрепена со фактот дека жените се хранителски, одгледувачи, поматички, заптитички и негувателски на човечките суштества, што говори за особеноста на нивното однесување.

Ваквите разбирања направија определени поместувања во многу, пред сè, политички теории, кои до минатиот век ја прифакана идејата дека „основата според која жените се држени во семејството и со помош на законот и обичаите им се поделени на таткото или на сопругот, е задалена од природата“⁶ т.е. дека е природно да постои и бидат уважени андрократската власт и системот на машки вредности, односно да биде оправдано ова отпаѓава-

! Прашањата за полот ретко кога биле среќини во главната струја на моралната филозофија на овој век, но идејата дека робноста е на некој начин определена со полот, дека моралните стандарди и мерилата се различни за мажите и жените е идеја која била центрирана во размислувањата на многу филозофи, почнувајќи од 18 век, па наваму, и тоа пред сè како, идеја-зачетник на идејата за „женската етика“² За кои особено зборуваше Олива Штрајнер во 1911 година во делото „Жената и работата“ (Olive Schreier, *Woman and Labour*, The Project Gutenberg Ebook, Release Date: September 17, 2008 (EBook #1440)).

³ Сфаќањето дека често рушителската природа на овие дејства треба да му се припише на фактот што во нив доминираат мажите не е ништо ново бидејќи ова сфаќање било поновина застапено во многу те причини кои на почетокот на 20 век биле потенцирани во однос на правото на жените на глас.

⁴ Jean Grisham, „Ideja о женске етике“, во *Uvod u etiku*, Piter Singer (ur.), Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Studentski Kartolci & Novi Sad, 2004, str. 697.

⁵ Mary Daly, *Gyn/Esology: The metaethics of radical feminism*, Beacon Press, Boston, 1978.

⁶ Микелена Мирџу, *Convento – За изградбата, жените и моралот*, Јутореклам, Скопје, 2005, стр. 101.

цепт на правото треба да се реконструира, со цел правото да ги земе предвид женските вредности и пристап во односите и врските со другите, дефинирани како *етика на грижата*.

4. БОРБАТА ЗА ПРИФАЌАЊЕ НА ОДГОВОРНОСТА ПРОДОЛЖУВА...

Во поновата феминистичка филозофија¹² постојат бројни обиди да се укаже на фактот како дејностите (сфатени како занимања) во кои жените се вклучуваат, пред сè, дејности кои бликаат со грижа за децата, физичко и емоционално одржување на другите блиски суштества, можат да се сфатат како она што ги произведува општествените приоритети и сфаќања на доблестите. Во овој контекст е и написот на Сара Радик „Мајчинско мислење“,¹³ во кој таа покажува и докажува, дека задачата на мајчинството е основа на сфаќањето на доблестите кои можат да пружат основа за критика на оние вредности и приоритети кои во добар дел се основа на современиот општествен живот, вклучувајќи ги тука и милитаристичките вредности и приоритети.

Донекаде слично и Керолајн Вајтбек¹⁴ докажува дека праксата на грижа за другите, која во својот центар го има мајчинството, нуди етички модел на заемна реализација на луѓето кој во многу се разликува од натпреварувачките и индивидуалистички норми од општествениот живот. Потврда на овој нејзин став наоѓаме во тезата на Гилиган дека „моралноста значи чувство на разбирање во однос на друго човечко суштество/ и чувство на разбирање кон самиот себе“.¹⁵

На крај од овој краток преглед на етиката на грижата и нужноста од нејзино постоење и имплементирање, би можело да се утврди дека помеѓу етиката на правата и етиката на грижата постои однос на неразделност, но и на несведливост, т.е. тие се противставени, но и комплементарни. Оваа етика на одговорноста, на која во новиот милениум се инсистира многу, треба да ја изразува комплементарноста меѓу етиката на правдата, која поаѓа од предусловот за еднаквост, т.е. секој треба да биде третиран исто, како и етиката на грижата, којашто поаѓа од предусловот на ненасилство, т.е. никој не треба да биде препуштен на тоа да биде повреден. Тоа е така затоа што примената на етиката на грижата не значи повреда на автономијата, туку напротив, рамно-

¹² Феминистичкиот филозофски правец се појавува кон крајот на 70-тите години на минатиот век (означен како андрогинска или гиланиска офанзива), најпрвин во Америка, како критиката на општеството и на правото од женска перспектива; и независно од типовите феминистичките движења, особено во правото, за феминизмот се битни две основни стојалишта: прво, дека општеството е заробено и управувано од мажи, и затоа е патријархално; и второ, дека жените се подредени на мажите.

¹³ Sarah Ruddick, „Maternal thinking“, *Feminist Studies*, 6, Summer 1980.

¹⁴ Carollain Whitbeck, „A different reality; feminist ontology“, in *Beyond domination*, C.Gould (ed.), Rowman and Allanheld, Totowa, NJ, 1983.

¹⁵ Carol Gilligan, *Different Voice: Psychological Theory and Women's Development*, Harvard University Press Cambridge, MA, 1982, p.p. 132.

тежа помеѓу автономијата и реципроцитетот, „имајќи предвид дека ние не живееме вистински автономно, туку во постојан премин од една во друга зависност“. Оттука, големата автономија би барала голема цена: цена на напуштање на одговорност!

5. ЕПИЛОГ

Сумарно, сето претходно не е израз на феминизмот, наспроти мачоизмот,¹⁶ туку станува збор за нужноста луѓето на поинаков начин да се однесуваат кон животните проблеми - со повеќе **разбирање, толеранција, грижа и давање**, како главни етички вредности, додека нормите бараат загриженост и грижење, свртеност кон реалните животни проблеми, а се однесуваат на блиските и на сите луѓе, на повредените и несреќните, на траумите во природата и во човековиот живот.¹⁷ Во оваа смисла говорат и различните толкувања на терминот *ethics of care* – *моралот на жените*, кои говорат како за загриженост кон личноста или суштеството или односниот предмет, преку приврзаноста за... па сè до негувањето како докажана акциона смисла, т.е. значењето на загриженост, афективност, преокупација, негување, активна заштита.

Оттука, е јасно зошто жените имаат толку влијание врз современата етика. Луѓето треба да се сменат, од насилство и негрижа, да се свртат кон **љубов и чување**, како што мајките ги чуваат и се грижат за своите деца, т.е. кон етиката на грижа како етика на одговорноста, која ветува дека нема да има насилнички постапки кои ќе ги повредуваат Природата и живите суштества.

ЛИТЕРАТУРА

- Daly, Meery. *Gyn/Ecology: The metaethics of radical feminism*. Boston: Beacon Press, 1978.
- Gilligan, Carol. *In a different voice: Psychological theory and women's development*. Cambridge: Harvard University Press, 1982.
- Noddings, Nell. *Caring: A feminine approach to ethics and education*. Berkeley: University of California Press, 1984.
- Мироју, Михаела. *Convenio – За природата, жените и моралот*, Скопје: Југореклам, 2005.
- Ruddick, Sarah. "Maternal thinking". *Feminist Studies*, 6, Summer 1980.
- Schreiner, Olive. *Woman and Labour*. The Project Gutenberg Ebook, Release Date: September 17, 2008 (EBook #1440).
- Симоновска, Сузана & Денко Скаловски. *Етиката и родот*, Скопје: Филозофски факултет, 2010.

¹⁶ Односно, ова не е израз на критика кон традиционалната филозофска мисла, која е половно обоена и развивана врз едностранниот поглед кон мажите, т.е. како барање (од 60-тите и 70-тите години на минатиот век) за укинување на нееднаквоста заснована врз полот, како и за почитување на еднаквите права на жените.

¹⁷ Впрочем така дејствуваа и Алберт Швајцер и Мајка Тереза.

- Singer, Peter. (ur.). *Uvod u etiku*. Stemski Karlovi & Novi Sad: Izdavačka kužnizatsica Zorana Stojanovića, 2004.
- Whitebeck, Carolann. "A different reality; feminist ontology", in *Beyond domination*, C.Gould (ed.). Totowa, NJ: Rowman and Allanheld, 1983.

АПСТРАКТ

Секој човек, доколку сака да има покажителен живот, мора за него и да се грижи, а за што е нужна негова поголема грижлива концентрација во раз-решување на проблемите, имане **грижа**, која претставува сосредоточување врз обврските за тие да бидат извршени како што треба.

Во современиот свет, грижата за општите тешки проблеми и за маката на сите луѓе ја изразува женските етичари, т.е. етичарки, меѓу кои прва беше Керол Гилиган, која разви една нова етика, етика на грижата што потенцира дека луѓето треба да се сменат, од насилство и негрижа, да се свртат кон љубов и чување, како што мајките ги чуваат и се грижат за своите деца, т.е. кон етиката на грижа како етика на отповорноста којашто ветува дека нема да има насилнички постапки кои ќе ги поредувваат Природата и живите суштества.

ABSTRACT

Each man, if it wants to have a better and quality life, must take care for it, meaning that it is necessary to have more caring concentration in resolving the problems; having **care** which presents focusing on duties to be realized as it should be.

In contemporary world, this care for general hard problems and for the damnation of all people, showed female ethicists, between which the first one is Carol Gilligan, developing a new kind of ethics - ethics of care, which emphasizes the fact that man must change from violence and not taking love and caring, like mothers that takes care and holding their children. In another words, toward ethics of care as an ethics of responsibility, an ethics that promises that there will be no more violent acting that will hurt Nature and all living beings.

д-р Мишо Доќмановиќ*

МЕЃУНАРОДНИ ИЗВОРИ НА ПРАВОТО ЗА ЗАШТИТА НА ЛИЧНИТЕ ПОДАТОЦИ

УДК:342.738:341.24
1.01 Изворна научна статија

Заштитата на личните податоци е една од областите на правото и информативната технологија која доживеа најинтензивен развој во изминатите неколку децении. Во голема мера тоа се должеше на развојот и на ширењето на новата технологија. Во текот на 70-тите и на 80-тите години од XX век информативната технологија стануваше се подостапна за граѓаните. Јавните и приватните институции и организации драматично го зголемија обемот на личните податоци кои беа предмет на собирање, обработка или пренос. Како резултат на тоа, се наметна неодољожа потреба од регулирање на заштитата на правата на поединците во овие процеси. Бодичката улога во процесот на регулирање на заштитата на личните податоци ја имаа меѓународните организации. Од тие причини, во овој труд ќе направиме обид да го анализираме развојот на меѓународните извори за заштита на личните податоци. Во таа насока, фокусот ќе биде ставен на актите на меѓународните организации во врска со оваа нова област на правото. Трудот ќе направи обид да ги дефинира главните белези на овие акти и консеквентно на тоа, да го утврди придонесот на водечките меѓународни организации во однос на регулирањето на заштитата на личните податоци.

Имајќи ја предвид зголемената можност од злоупотреби кои може да се јават како резултат на се пошироката примена на новата технологија, почнувајќи од 70-тите години од минатиот век, правите држави пристапија кон донесување соодветни законски акти, првенствено во сферата која е предмет на интерес на овој труд. Не е случајно тоа што правите закони, кои се донесени, се поврзани токму со заштитата на личните податоци. Расправите што се водела околу прашањето за заштитата на личните податоци и заштитата на личността ги следеше и еден дополнителен длабоко емотивен потконтекст – желбата да не се дозволи повторување на ситуацијата од Втората светска војна, која за остварување на фашистичките и нацистичките политички цели, стоела на располагање државната и јавната евиденција, вклучувајќи ги и податоците